

perspektivy

Sešit 7 • Srpen 1964

Z OBSAHU

Perspektivy radostnější

Verše ze zásuvky

Nové básně od Martínka a Javora

Poznámky kronikáře

Druhá alternativa socialismu

Alois Jirásek a komunisté

Umělecké tání v Československu

Kritické poznámky

7

K u l t u r n í s b o r n í k

Universum Press Co., 149 Wooster St., New York 12 • Cena \$ 1.00

Z OBSAHU

PERSPEKTIVY RADOSTNĚJŠÍ	1 — 2
<i>Josef Martínek: Verše ze zásuvky</i>	3 — 5
NOVÉ BÁSNĚ	
<i>Josef Martínek: Tu noc zas prosedím, Poušť, koš zbytečností,</i>	
<i>V kraji Billy the Kida, Měsíční duha, Doma z dovolené,</i>	6 — 8
<i>Pavel Javor: Vdova Kurešová, Balada stručná, Domovu</i>	9 — 10
<i>Josef Martínek: Tu noc zas prosedím, Poušť, Koš zbytečností,</i>	
PRŮHLEDY A PRŮLOMY	
<i>Dr. J. Mrázek: Druhá alternativa socialismu</i>	13 — 23
<i>Robert B. Soumar: Alois Jirásek a komunisté</i>	23 — 31
<i>Dr. Jaroslav Jíra: Umělecké tání v Československu</i>	32 — 35
KRITICKÉ POZNÁMKY	36 — 44

Kulturní sborník PERSPEKTIVY

Rídí redakční rada

Redakční poštu adresujte na "PERSPEKTIVY", 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. — USA. Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text. Podepsané články nevyjadřují nutně stanovisko redakce nebo vydavatele.

Vydává F. Svehla

Tiskne Universum Press Co., 149 Wooster Street, New York 12, N. Y. Cena každého sešitu sborníku je \$ 1.00, nebo protihodnota v jiných měnách. Možno předplatit libovolný počet sešitů. Darů na tiskový fond bude užito k zaslání sborníku do Československa, odkud nelze očekávat peněžní poukazy. Předplatné, event. příspěvky na tiskový fond a administrativní korespondenci adresujte na vydavatele.

Perspektivy

Sešit 7. — Srpen 1964

Perspektivy radostnější

Před třemi lety se vydaly *Perspektivy* na svoji namáhavou cestu. Oznamily čtenářům svůj cíl a naznačily také směry, kterými se budou snažit svého cíle dosáhnout. Během tříletého putování dosáhly *Perspektivy* i některých postupných úspěchů. Nesměly by ovšem být dílem exultantů, aby se časem nedostaly do podmínek dnešnímu exilu vlastních.

Již v roce 1962 vyšly *Perspektivy* s úvodníkem nazvaným *Půlnoční vydání*, v němž naznačovaly, že i při jejich vydávání jsou určité problémy. A tyto problémy byly v dalším čísle naznačeny blíže v dopise *Milému příteli*. A pak nastal již dříve signalisovaný "půlnoční klid".

Ač se původně myslelo, že rozednívání po půlnoci je nezměnitelným zákonem přírody, nebylo tomu tak v *Perspektivách*. Ve vydavatelství bylo slyšet klepání na dveře, ozýval se často zvonek telefonu, přicházely hovory i návštěvy a ovšem, i vyčítavé, i povzbuzující dopisy. Krátce, bylo nutno vzít na vědomí, že rozednívání skončilo, že je zde již i nový den a že je třeba, abychom šly dále!

Jít dále — ale jak?

V době, o které právě píšeme, se naše *Půlnoční vydání* dostalo až na místo svého určení: Pražský *Plamen* jej vzal na vědomí. A *Plamen*, dokonce, pochvalně psal o jeho "pěkné" vnější úpravě, tedy o tom, o čem psát v té době "mohl" naznačoval co říci nesměl a přirozeně — napsal i to, co napsat musel. Bylo zajisté povinností *Perspektiv*, alespoň

nějak se touto "pozorností" *Plamene* zabývat! V Perspektivách se však stala náhlá a neočekávaná změna v redakci. Otázka, zda a jak jít dál se stala obtížnější, ba zdála se téměř neřešitelnou. Okolnosti nás ovšem nejenom poučovaly, ale dokonce i nutily, že dál se jít musí a bylo rozhodnuto, že se dál také půjde!

Situace nám zde ovšem připomenula, že žijeme v exilu. Brixen, někdejší symbol odstrašujícího vyhnanství, stal se pro dnešní exulanty výletním místem! Na tuto nemilou okolnost se musí ovšem myslet i při vydávání exulantské revue. Jest úctyhodné, když se u někoho objeví odvaha nebo touha stavět i ve vyhnanství katedrály; tvrdé skutečnosti nás však poučily, abychom v exilu dávali přednost domečku, i když pěkně uspořádanému domečku, o kterém se může říci, že je náš! Proto jsme dobře zvážili možnosti i naše prostředky a vydáváme se nyní na další pout' — pravdaže, za trochu změněných podmínek.

Bylo především nutné řešit otázku tu nejzákladnější: Když československý exil je společenství českých a slovenských exulantů, není únosné, aby byly vydávány a budovány Perspektivy pouze v českém jazyce. Naše Perspektivy se vydávají nyní na další pout' s tím, že chtějí být nadále sborníkem duchovně mladší a mladé generace Čechů a Slováků a že hodlají ukazovat jak se myslí a jak se tvoří na jedné i na druhé straně a ukázat také to, co se vytváří společně. Z tohoto důvodu bylo třeba upustit od starého systému vedení redakce a místo vedení jednotlivcov zavádíme vedení sborové. Nikdo není ze spolupráce vylučován! Naopak, každý tvořivý jednotlivec dobré vůle bude v Perspektivách uvítán. To tím více, že není zde žádného úmyslu třístit, nýbrž naopak, jde zde o snahu udržet a spojit co se spojit dá, abychom mohli zachovat to, co se dosud podařilo za velkých obětí vybudovat. Jsme totiž přesvědčeni, že pro exil znamená "něco" i to, že se pro exulantský sborník nemusí používat cyklostylu nebo písma s přidáváním háčeků a pod., o správně češtině a slovenštině ani nemluvě. A v této formě jsme ochotni vycházet v takovém rozsahu, jak naše síly stačí — a budeme-li mít dostatečnou podporu čtenářů, jsme ochotni vydávat náš sborník třeba i jednou měsíčně.

V této dobré vůli se obrácíme na naše všechny přátele s prosbou o spolupráci, porozumění a i o morální a hmotnou pomoc!

R.

VERŠE ZE ZÁSUVKY

Josef Martínek

MÁ RUSI

I. NA SIBIŘI

(po první, březnové revoluci)

— 1917 —

*Vítej mi, nemytá má Rusi,
jak volával tě Lermontov.
Čím byla's mi, čím's mi zůstala,
netřeba na to mnoho slov.*

*Byla's mou druhou velkou láskou
první po rodné mé zemi.
Jak žhavým písmem zapsalo se
v mé srdce tvoje 'podzemí'!*

*Tvé 'podpolí', co jarní hlinou
ted' ke světlu se prodírá,
'podpolní' Rus, co stáletou tmou
s chorých očí si utírá.*

*Rus s pěstí za'atou — leč mně je
jak slyšel bych zpěv skřivánků,
když před mnou nekonečná vstáváš
v požáru jülních červánků.*

*Svou duši horoucí ti nesu
jíž zmítá, co v tvé stepi zní
co trůny zvrací, pouta láme
a samovládám odzvoní.*

II. NA PACIFIKU

(po druhé, bolševické revoluci)

— 1918 —

*Na levém křídle, neuhnuv,
dál budu stát,
však žádných dekretů papežských
nebudu dbát,
všem teoriím šedivým,
programům sebe víc pečlivým
se budu smát a smát.*

*Ztratil jsem víru v dogmata
— ne víru v idee —
jako dřív víra v člověka
mé duše kotvou je,
však nenávidím jako běs
zaturdlých dogmat pustý les
cítátů závěje.*

III. V AMERICE

(po druhém návratu ze Sibíře)

— 1919 —

*A přec tě dál rád mám, Rusi,
z mladých let starou láskou
s 'širokou náturou' tvou spjat
nepřestříhnutou páskou.*

*Mám rád tě, třeba nemytou,
pro půlnoc tvou i tvé ráno,
pro vše, čím pleniš mé noční chvíle
a co v tobě nedozpíváno.*

*Pro ledy tvých 'bílých nocí',
pro dravé tvé jarní deště,
pro křížovou cestu lidu tvého,
jatého v osudu kleště.*

*A pro zaklinadla ducha
všech dobrých geniů tvých
i pro trojku, na které k bezdnu
veze se uspěchaný hřích.*

*A nedbám jak se strojíš
a v jaký snad upadneš řád,
pro mne zůstaneš vysulečena
z všech carských i sovětských vlád.*

GOTTWALDOVA PĚTILETKA

1 9 4 8

Poznámka ke zprávě, že prezident Gottwald, ateista, zúčastnil se po svém nastolení slavnostní mše v chrámu sv. Víta:

*Tohleto dobře neskončí
— president “dotejkaný”? —
dnes zpívají mu Te Deum
kdy pak zazvoní hrany?*

1 9 5 3

A poznámka ke zprávě, že Gottwald, doplativ životem za účast na pohřbu Stalinově, zemřel právě za pět let po smrti Jana Masaryka:

*Uhranul ho snad Stalin
když ho tam u zdi zmžik?
Či přišel si proň jak Kozina
(pro Lomikara zlosyna)
Jan Masaryk?*

Z nových českých veršů

TU NOC ZAS PROSEDÍM . . .

*I tuhle noc zas s hvězdičkami
prosedím do rána,
rád, že neslavná role dne
je přece dohrána.*

*Na pout se vydám v vidin kraj
z dávna povědomý,
už hád'átka má klubou se,
kradou z podvědomí.*

*Noc v písku pouště prostře jím
koberec kouzelný,
na kterém v hadím tanci se
uvádí staré sny.*

*Vše co jsi žil i nedožil
v pozdním bdění se sní,
ale co ve dne první bylo
přikulhá poslední,*

*a cos před sebou zastřel, zapřel
na soudu dne,
na měkkých tlapkách kočičích
k tvé misce příběhne.*

POUŠŤ, KOŠ ZBYTEČNOSTÍ

*Srpek měsíce se kloní k horám,
za nimiž bude dál
ponocovat.
Zbav se balastu,
sbal opotřebovaná léta
hod' je přes růžky měsíce —*

*je tak nízko nad obzorem,
že jej přehodíš.*

*Za růžky měsíce,
do prázdné noci,
v poušti,
koš zbytečností.*

V KRAJI BILLY THE KIDA

*Když jedu krajem Billy the Kida,
slavného outlaw,
jenž tu žil mimo zákon
(byl zastřelen dvacetiletý)
a vlak zastaví
u Three Rivers nebo Tucumcari
v Novém Mexiku,
vzpomínám Josefa Pačese,
starého českého socialisty,
jenž tu dělal na železnici
na počátku století
kdy náš západ byl ještě západem
polodivokým.
Myslím, co asi zřel
a jakou svobodu viděl
po dvaceti letech
v rakouském žaláři,
kde přišel o jedno oko,
které mu zarostlo ve tmách cely
a kterým — a dvaceti lety —
platil za rakouský hřích,
za to, že měl tajnou tiskárnu . . .
(Kdyby ho v ní našli dnes
sotva by dostal méně let
a do Ameriky
jistě by ho už nepustili)
co asi viděl okem
které mu nezarostlo tmou?*

MĚSÍČNÍ DUHA

*Neviděl jsem ji nikdy na severu,
až zde.*

*Bylo před půlnocí
a tři proudy mračen,
jaká v poušti bloudí
jen v dešťovém období,
rozběhly se po nebi,
aby zatlačily víčka
měsíci.*

*Ale ten se nedal,
probral se z nánosu temnot
a od hor k horám
rozpíal duhu
i v poušti tak řidkou.
A tak's uviděl na pěšinku,
po níž bez sandálů
stoupají
noční
sny.*

DOMA Z DOVOLENĚ

*Jako jsou bezuzdušné prostory
v modru nebes
— léčky na letadla
co do nich zaklopýtnou —
jsou i díry v čase.
Spadl jsem do jedné včera
v podhoří Catalin
a vzal si hodinovou
dovolenou z existence.
Jak mi bylo?
Seděl jsem jako kámen
v zemi,
která mu je moc měkká.
(Ze sbírky "Listy z deníku")*

VDOVA KUREŠOVÁ

Pavel Javor

*Zatřpytila se lehce
vážka v potoce.
"Snad se brzo vrátíš"?
— "Jistě — po roce"! —*

*Louka tehdy kvetla
mořem kopretin.
Po břehu šla vdova
a jediný syn.*

*Obloha se smála,
jak na horách len.
"Jdu jen na zkušenou,
na pár neděl jen".*

*Patnáckrát už louka
kvetla — odkvétá??
Tvůj syn uždycky toužil
příliš do světa,*

*nedalo mu spáti
kladivo a srp.
Dokud se neurátí,
čekej tu a trp!*

*Obloha se klene —
jako modrý džbán.
Kdyby aspoň lístek
poslal její Jan!*

Nikdy nečekala

*od nikoho vděk,
ale kdyby poslal
aspoň lísteček . . .*

*Bílé kopretiny,
kukačky se ptá,
která rok za rokem
nový přičítá,*

*každý podzim čeká,
čeká odpověď.
"Let' tam, vlašť'ovičko,
vlašť'ovičko, let'!"*

*Obloha je modrá
jak na horách len.
Dobolívá srdce,
dohořívá sen,*

*srdce, které hoří
jako věčný knot,
rozleptané smutkem,
od snů, od temnot.*

*Čas už vlasy zbělil,
vyhasíná zrak.
Syn se nenavrací,
jak na jaře pták —*

*Zase kvete louka
mořem kopretin.
Z babky Kurešové
už je jenom stín,
těžce probouzí se,
lehce usíná.
Nebdí ani nespí:
čeká na syna.*

*Na zelené mezi
postavila koš.
Kdo to na ni volá?
Modrý listonoš!*

*Kdopak ji to píše,
kdopak vzpomíná?
K srdci tiskne dopis:
Jistě od syna!*

—
*Jen jednu řádku
napsal kamarád:
Váš syn, Jenda Kureš,
na Korei pad . . .*

BALADA STRUČNÁ

*Vojáček mladý kdysi šel,
ach, vyšel do boje —
Na rtech si nesl písničku
a v srdci hoboje,
ach, v srdci hoboje —*

*Každého přece netreščí
a ani nezabí!
Letěla malá kulička,
pleskla ho do hlavy,
ach, přímo do hlavy —*

*A na pěšině, kudy šel,
jediný lístek spad.
Vojáček kdysi mnoho lhal,
užak jedinou měl rád,
ach, jedinou měl rád . . .*

DOMOVU . . .

*Zrezivělý dálkou zašlých let,
o co cinizmu tvůj klíč zazvonil mi.
Znovu uslyšel jsem známé rýmy
o domově, který kdysi kvet'.
Země přehořká a přetěžká,
v které radost dávno nemešká!*

*Prach a kal a špína na radlici,
okou rezavého rumpálu —
Spravedlnost chvátá pomalu,
ale přijde, země žalujičí!
Ještě jednou přijde zaživa
do země, kde se jen pohřbívá.*

*Země prodaná a zhanobená,
moře nepřehluší tichý sten.
Podobáš se domu bez oken;
chtěli bychom vrátit kousek věna
a třeba je pozdě na návrat,
tážeme se, co ti můžem dát.*

*Obraz, jaký najdeš na měděnce,
hledí na nás přes žálázní mříž.
Pánům tvým jsme leda na obtíž,
těm, kdož mazali nám krajíc tence.
Domove náš, touhou zkrášlený,
jen se o nás opři ramený!*

*Slzy stesku voní na ošatce,
(třebaže ta bolest už tak nebolí,
hořké, horké slzy se solí —
Země chudá, podobáš se matce,
domove náš rodný, Čechy mé,
"PRAVOU VLAST JEN V SRDCI
NOSÍME" . . .*

POZNÁMKY KRONIKÁŘE

(TENTOKRÁT LITERÁRNÍ)

Josef Martínek

U S A

In re- Beat Generation

(Nástup nové literární generace — beatníků — vzbudil před několika lety velké naděje, jež se — nesplnily: nenašla dosud jednoho vskutku velkého básníka, jenž by ne v manifestech a proklamacích, ale v uměleckém díle byl dovedl ztělesnit a zkrystalisovat její tužby. Je dnes předmětem mnoha kritik, ale kronikář jí přiznává jednu velkou zásluhu)

Generace bitá,

zbitá,

často zbitá,

klopýtá přes fakta,

chytá se ji fantas,

jen v jednom se dobře vyzná:

umí myslet nahlas!

V KRAJANSKÉ AMERICE

Nepoznání

(Nejlepšími básníky krajanské Ameriky před první světovou válkou byli Alois Janda, Bartoš Bittner a Ludvík Dongres. Janda zemřel v bídě v Chicagu, tam skončil stejně Bittner. A Dongres se zastřelil v Texasu. Smutný osud jejich býval vykládán jen a jen jejich nedostatky osobními. Přehlíželo se, čím k tomu, že se buď ubili nebo upili, přispělo i nehostinné, nevšímavé a jen materiálních zájmů dbalé tehdejší krajanské prostředí.)

*Když kde komu chvalně známému
kvítí do cesty stali,
k prostřeným stolům zvali,
chodil mezi nimi i básník,
leč toho nepoznali
a k stolu nepozvali.*

V STARÉ VLASTI (Suma summarum)

č i l i

Jak to bylo v době stalinštiny

*Z mnoha mtrných ssavců
se stali dravci,
z mnohých spisovatelů
jen psavci.*

Zmetkovina — kde?

(Nařikal si nedávno prezident Novotný, že výrobní normy byly bohatě překročeny vlastně jen ve výrobě zmetků, jichž poslední rok vyrobeno za půldruhé miliardy korun! Kronikář upozorňuje i na obor, kde zmetkovina dosud spočítána nebyla.)

*Když jste si spočetli kupy
všech zmetků továrních,
změřte jednou i hromadu
zmetků literárních
(co se vrší v slušné výši
z péra panstva na Dobříši).*

Druhá alternativa socialismu

Dr. J. Mrázek

V Európe žije ešte mnoho ľudí, čo veria v sociálne a humanitné poslanie hnutia, ktorému sa všeobecne hovorí *socializmus*. Pravdaže ťažko je sa dohodnúť s nimi o tom, čo v teórii treba pod socializmom rozumieť. Vo väčšine krajín za Železnou oponou sa budoval socializmus — sovietsky. V Sovietskom sväze a v Československu socializmus by už mal byť prakticky hotový a v ostatných krajinách za Železnou oponou sa ešte len buduje. V nekomunistických krajinách Európy, a to v tých najpokrokovejších, socialistické strany i keď nie sú vedúcimi silami svojích vlád, sú aspoň tak silné, že hrajú vynikajúci zástož v ich štátnom usporiadaní. Ale tieto socialistické strany na západ od Železnej opony, ktoré poväčšine sa hlásia k tzv. demokratickému socializmu, neuznávajú za socializmus to, čo je na východ od Železnej opony, ani to, čo je a čo platí ako hotový socializmus v Sovietskom sväze alebo v Československu. To je vraj pravý opak toho, čo robotníctvo od socialistického usporiadania spoločnosti očakávalo, t. j., aby človek prestal byť vykorisťovaný človekom. Tieto dva základné prúdy sa teda navzájom neuznávajú, ba sa i navzájom nemilosrdne potierajú.

Keď sa však bližšie pozremo i do "tábora socializmu", i tu vidíme, že niet jednoty v názore na socializmus. A aj tu sú také názorové rozdiely, ktoré už rozdelili socialistický tábor na blok orthodoxných a blok ú-

chylkárov. Niet zatiaľ sudcu, ktorý by mohol autoritatívne rozhodnúť, kto je ten pravý a kto úchylkár. Ale vieme, že z toho základného sporu o pravosť náuky v "krajínach tábora socializmu" vynikajú a množia sa protikladné smery a to nie len medzi komunistickými stranami jednotlivých krajín, ale vznikajú protikladné smery i v jednotlivých krajinách, ktoré nás presviedčajú, ako na príklad v Československu, že ešte ani vo "vybudovanom socialistickom štátte" niet jednotnej predstavy o tom, čo socializmus vlastne je, a akú spoločnosť by mal predstavovať.

Ked' v roku 1956 vypukla vzbura v Poľsku (Poznaň) a potom keď vzniklo ľudové povstanie v Maďarsku, svet sa mohol dopočuť, čo si i komunisti myslia o tamojšom socializme. Najmä bolo možno sa dozvedieť, ako si ľud socializmus *nepredstavuje*. Vzniklo hnutie, ktorému Moskva dala meno "revizionizmus". Pravdaže, revizionizmus nie je tak jednoduchý, ako sa to môže zdať, nakoľko revizionizmus je široko založená "*skoro veda*."

V súvislosti s revizionistickým hnutím na východ od Železnej opony, na Západe sa zrodila dobrá myšlienka, že revizionizmus v oblasti komunizmu by mohol zohrať aspoň podobnú úlohu, akú zohral kresťanský reformizmus v dobe reformácie. To bol užitočný podnet! Bohužiaľ nenašiel na Západe účinnej podpory, ba ani pochopenia. Len menšia grupa socialistov — ubehlíkov zo štátov spoza Železnej opony, ktorí sú združení v tzv. Socialistickej únii Strednej a Východnej Európy, chopila sa tejto myšlienky a otvorila diskusie o tom, čo by sa malo ľudom za Železnou oponou podať, ako alternatíva na miesto toho socialistického systému, ktorý sa za Železnou oponou buduje. Socialistická únia po predchádzajúcej písomnej príprave, previedla o tejto otázke rozsiahlu diskusiu v dňoch 11. a 12. júla 1959 a svoje návrhy rozposlala k vyjadreniu a k ďalšej diskusii jednotlivým členským organizáciám v exile. Musíme povedať, že v tejto diskusii, išlo viac o politickú prax, ako o teóriu, ba išlo viacmenej o formálne splnenie profesionálnych povinností, ako o premyslenú akciu vedenú z presvedčenia. Títo bojovníci, si neuvedomili, že masy trpiacich, nespokojných a terozizovaných ľudí, sú najlepšou pôdou, ktorá je vstave dialektický vývojový proces prekonať tak, aby zo zasadeného semena vyrastal po-

stupne a po čase nový plod, nový smer, či nový systém, taký systém, ktorý by bol prijateľný, alebo aspoň prijateľnejší pre celú utláčanú spoločnosť. No, keď sa nedostavila kiežená ozvena spoza Železnej opony naraz, celá snaha po ideovej infiltrácii revizionizmom zostala len v hĺbách papiera.

S diskusiou Socialistickej únie, i keď trochu oneskorene, ale predsa, začala o alternatívach diskutovať aj Socialistická internacionála mládeže. Na schôdzi v Trondheimu v Nórsku v dňoch 1. až 3. marca 1961, Byro Socialistickej internacionály mládeže (IUSL) ustanovilo osobitný výbor, ktorý dostal za úlohu vypracovať socialistický program pre Východnú a Strednú Európu. Predsedom tohto výboru bol zvolený, predseda Československej sociálne-demokratickej mládeže Dr. Radomír Luža a tajomník, Per Aasen, generálny tajomník IUSY. Dr. Radomír Luža bol poverený vypracovať návrh toho nového socialistického programu. Návrh Dr. Luža predložil výboru a výbor Lužov návrh s menšími zmenami schválil. Návrh bol potom predložený Byru IUSY v Amsterdame k ďalšiemu rozhodnutiu a v prítomnom čase, Socialistická internacionála mládeže, v peknej tlačovej úprave predložila program k širšej diskusii pod názvom "Socialistický program pre Východostrednú Európu."

Mládežnícky návrh, i keď ho robili mládežníci už senátorského veku (45!), vykazuje všetky znaky mládežníckosti. Ale práve z toho dôvodu treba si ho všimnúť i do väčších podrobností. Socialistickí mládežníci totiž, vo svojej snahe zaľúbiť sa komusi za železnou oponou, sú ochotní akceptovať hocičo i z leninsko-stalinskej praxe, pravdaže pod podmienkou, že to "prevzaté", nebudú už uskutočňovať komunisti, ale pravdepodobne niekto z tých, čo chcú reprezentovať tento nový smer, ktorému oni hovoria socializmus. Pravdaže socializmus, ktorý má byť socialistickou demokraciou i hospodárskou i priemyselnou demokraciou, teda socialistické to i to, ktoré sa vol'á čím odľušuje od komunizmu i od kapitalizmu.

Nechajme však hovoriť mládež! Naša odvážna mládež nám najprv definuje svoj socializmus *negatívne* a vraví, čím jej socializmus nie je: Nie je vraj strohou naukou alebo nemennou formulou! V pozitívnom slova zmysle, je predovšetkým vraj racionálnou metódou uskutočnu-

júcou vo spoločnosti ideály spravodlivosti, slobody, rovnosti a bratstva s podmienkami daného historického obdobia a so záujmami a aspiráciami pracujúcich. Teda, ich socializmus má byť predovšetkým *racionálnou metódou*. Pravdaže, predtým a na inom mieste autori hovoria, že *socializmus usiluje o vybudovanie beztriednej spoločnosti, ktorá tie ideály spravodlivosti, slobody, rovnosti a ľudského bratstva uskutoční a odstráni všetky formy vykorisťovania*. Z týchto dvoch definícií by sa mohlo ovšem vyvodzovať, že touto racionálnou metódou, by vlastne mala byť beztriedna spoločnosť. Pravda, aby sa mohol tento socializmus uskutočniť, je treba vytvoriť aj určité predpoklady. Predovšetkým je vraj, treba vytvoriť potrebnú materiálne výrobnú základňu a jej zodpovedajúce inštitúcie. Ako sa toto má stať, o tom program nehovorí priamo, ale dá sa to vyrozumiť z ďalšej vety, ktorá vraví, že *zmeny, ktorými boli výrobné prostriedky prevedené do vlastníctva ľudu (rozumej štátu, pozn. autora) musia byť ústavne zaručené. Slovom, keď komunisti povedali "čo je tvoje, to je i moje", nová spoločnosť to doplní: "čo je moje, do toho ťa už nič!"*

Nakol'ko nový socializmus chce byť demokratický, uznáva okrem svojej aj iné politické strany. A tak hovorí, že politické strany, ktoré sa *zaviazali rešpektovať* ustanovenia ústavy prijaté parlamentom, *budú povolené*. Pravda, nedozvieme sa, kto tvorí ten prvý parlament a nehovorí sa o tom, komu sa majú politické strany zaväzovať. Máme právo sa domnievať, že ide o obdobu národného frontu.

Dôležité sú hospodárske aspekty nového socializmu! O plánovaní sa hovorí, že hospodárske plánovanie nemá a nemôže mať iného účelu, ako *zaistenie hmotných podmienok k netušenému rozvoju socialistickeho hospodárstva, jako základne socialistickej demokracie*. A pritom sa poznamenáva, že treba uznať všetky socialisticke vymoženosti a výdobytky, ktorých pracujúci ľud dosiahol. To je veta, ktorú sme veľmi často počuli od komunistov pri každej príležitosti, najmä v Národnom fronte, keď išlo v ČSR pred pučom o novú ústavu. Noví socialisti k tomu dodávajú, že cieľom ich hospodárskeho úsilia bude upevnenie socialistických foriem hospodárskej činnosti, socialistických výrobných vzťahov a podpora "samosprávy pracujúcich." Teda zase len to znamená "Ja baník a kto je víc?" To by bol v hrubých rysoch

ten nový *socializmus*. A pozrieme sa, aká má byť tá socialistická demokracia! Socialistická demokracia je vraj založená na decentralizácii a demokratizácii hospodársko-politického života. Umožňuje všetkým pracujúcim riadiť a kontrolovať činnosť vlastných orgánov. *Občania* musia rozhodovať o všetkých základných hospodárskych, politických i verejných záležitostiach *vo všeobecných tajných a priamych voľbách, ktorých sa zúčastnia tie politické strany, ktoré sa zaručili postupovať v rámci ústavných zákonov*. Parlament sa musí stať najvyšším politickým a kontrolným orgánom. Ale druhá komora parlamentu, ktorá má byť riadiacou silou hospodárskeho a sociálneho života a ktorá musí podporovať rozvoj socialistických výrobných síl a vzťahov, tá má byť volená len pracujúcimi vrstvami robotníkov a roľníkov! V tejto socialistickej demokracii, prvou a jednou z najhlavnejších zásad je, že každý občan požíva plnej slobody prejavu. Ale . . . “zákony určujú prostriedky — v rámci potrieb spoločnosti — ktorými spoločnosť chráni a zaisťuje slobodu tlače, spoločovania, presvedčenia a slobodu zhromažďovania. Noviny a časopisy majú byť vydávané organizáciami a skupinami občanov bez hocakého obmedzenia alebo povolenia. Ale *osobitné predpisy hovoria o tom, za akých podmienok sa organizácia alebo skupina občanov môže ustaviť!* Jednotlivec noviny vydávať nemôže!

Hospodárska demokracia by mala spočívať v tom, že “závody a pôda sú majetkom všetkého pracujúceho ľudu, to jest štátu. A plánovaný hospodársky rast je základným národo-hospodárskym cieľom.” “Základom hospodárskeho rozvoja musí sa stať intenzívna investičná výstavba a len cieľom tejto výstavby má byť potom zvýšenie životnej úrovne.” “Politicko-ekonomické smernice plánovania stanovujú nové priority rozvoja národného hospodárstva.” “Zostavenie hospodárskych plánov, riadenie hospodárskeho rastu, spôsob plánovania, formy hospodárskeho riadenia a organizácia hospodárstva sú predovšetkým záležitosťami pracujúcich, ktorí o nich rozhodujú a kontrolujú ich prevádzanie prostredníctvom parlamentu, národných výborov a robotníckych rád.” Ale zvláštnu dôležitosť v tomto smere by mala mať robotnícko-pol'nohospodárska rada (o ktorej sme už čítali, že má byť druhou komorou parlamentu). Základným kritériom odmeňovania za prácu, má byť socialistická zásada “každému podľa jeho práce.” Prá-

vo na prácu a povinnosť pracovať sú neoddeliteľnou súčasťou socialistickej sústavy, čiže aj tu bude platiť to svätopavlovské heslo, tak obľúbené u komunistov: "kto nepracuje, nech ani nejde!"

Týmto uvedenými zásadami, nie je vyčerpaný celý program nového socializmu. Ale z toho, čo sme vybrali, je veľmi málo takej povahy, s čím sme sa už raz nestretli v propagačných pomôckach ľudovodemokratických systémov, ba čo by nebolo, keď nie tými istými slovami, tak aspoň tým istým zmyslom obsiahnuté v československej socialistickej sústave.

Pretó ani nejdeme rozoberať tento staronový systém do podrobností. Chceme viac len vo všeobecnosti poukázať na to, že systém viazaných politických strán, nie je pre nás demokratický! Ani systém obmedzených občianskych slobôd, nie je pre nás demokratický! A systém štátneho hospodárstva, nie je pre nás hospodárskou demokraciou v modernom slova zmysle, ale je iba štátnym kapitalizmom, i v Engelsovom poňatí!

Očakávali sme, že mladšie socialistické pokolenie zo Socialistickej internacionály mládeže zhostí sa svojej úlohy na širšej základni a že i dnešnú svetovú situáciu podrobí trocha hlbšej dialektickej analýze, ktorá by zaiste aj mládežníkom ukázala nové obzory spoločenského vývoja. A v spoločnosti samej, by mládežníkom ukázala i nové funkčné poslanie socialistického hnutia, pokiaľ ono ešte sa bude môcť považovať za socialistické.

História a najmä história robotníckeho hnutia nám ukazujú, že socializmus je výplodom humanizmu a humanizmus, ako výplod renezačného myslenia, že je len reakciou na sociálne pomery vyvolané kapitalizmom a jeho prekotnou industrializáciou niektorých vyspelých krajín, teda v tom čase ešte novým hospodárskym fenoménom, ktorý na jednej strane vytváral bohatstvá z nezaslúžených ziskov (z nadhodnoty), na druhej strane vytváral biedu, hlad a utrpenie unavených a využitých ľudských bytostí. Keď renezačná doba naučila ľudí myslieť sociálne, ľudia poznali, že v takejto dobe už nestačia jednotlivcové skutky milosrdenstva a súcitu, ako to bolo do vtedy zvykom, ale poznali, že treba už myslieť systematicky. Že treba organizovať, ale tiež

už nie podľa potrieb jednotlivcov, ale že treba organizovať inštitúcie a to na základe štatisticky zistených potrieb a podľa zákona. Poznali, že treba zriaďovať fondy pre nezamestnaných odkázaných na cudziu pomoc, že bolo treba zriaďovať verejné nemocnice a tak ďalej a tak ďalej. Takéto poznania prinášala vtedajšia doba technického myslenia. A na toto kedysi aj u nás poukazoval T. G. Masaryk, keď sa i on oduševňoval za socializmus. A z histórie robotníckeho hnutia by poznali, že keď sa ľudia naučili aj inými očami pozerat' na svet, že sa začali aj organizovať do spolkov a do rôznych združení podľa svojich skupinových záujmov. A tak sa zrodili i prvé záujmové spolky robotníkov, potažne remeselníckych pomocníkov a učňov, a z tých vznikali i prvé robotnícke hnutia, ktoré sa časom premenili na socialistické.

No, túto malú exkurziu do histórie sme si urobili len preto, aby sme poukázali, že táto veľmi zjednodušená história ľudského myslenia zapadala do doby vtedajších technických objavov, ktoré svojím dobovým významom sa podobali dnešným sputníkom, umelým elektrónkovým mozgom, atómovým reaktorom, letom do vesmíru a podobne. *A takéto porovnanie starých a nových čias by zaiste vnútilo myšlienku, že aj my dnes už vlastne tiež prežívame akúsi obdobu vtedajších pomerov, akúsi renezanciu renezancie i renezanciu industrializácie najpokrokovejších častí sveta!*

Pravdaže pri takomto zhodnotení situácie, keď sme nútení rozmyšľat' o tom, čím nahradiť súčasné nedostatočné alebo nevyhovujúce spoločenské zriadenie, ktoré má vyslovene slúžiť pracujúcim vrstvám ľudskej spoločnosti, zdravý rozum by nám nedovolil tvoriť nový spoločenský poriadok, o ktorom by sa mohlo povedať, že tvoríme niečo o čom sa hovorí, že "chceme vyhánat' diabla Belzebúdom." To je skutočné spiatočníctvo!

Naši sociálne demokratickí exulanti spomínali v New Yorku, 23. apríla 1958, 80-te výročie založenia Československej sociálnej demokracie. Na tejto slávnosti som krátku prehovoril i ja, a v tejto reči som medzi iným povedal, že "aj v súčasnej dobe sa u nás, to jest v Československu, buduje socializmus. Ba, že naše národy sa v týchto dňoch dostávajú do vývojového štádia, v ktorom dokončujú už výstavbu socializmu a za niekoľko málo mesiacov, že Československo ma nastú-

pit' ďalšiu fázu, t. j. "cestu od socializmu ku komunizmu." A povedal som, že "náš ľud teda prakticky a na vlastnej koži poznáva to, čo môže a čo znamená socializmus v praxi. Keď chceme hovoriť o takomto socializme slušne, hovoríme o ňom, ako o národnom nešťastí." Hneď som dodal i to, že "my však vieme, že náš ľud v tomto nešťastí i spomína a uvažuje, a že porovnáva prítomné s minulým. A že uvažuje i o tom, čo by bolo užitočné preniesť do ďalšej budúcnosti." Tiež som povedal, že "takéto nefalšované hlasy domova čím ďalej, tým viac naznačujú, že náš ľud by si prial niečo, čo by sa dalo nazvať ako sociálna demokracia. Pravdaže radi počúvame tieto hlasy a starostlivo ich aj registrujeme. Ale položil som si rečnícku otázku: Rozumieme týmto hlasom a tomuto volaniu dobre? Je to volanie po politickej strane tohože mena, alebo je to volanie po dajakom novom politickom systéme? A na túto otázku som si tam odpovedal, že "osobne viem, že naši ľudia i vol'akedy boli viac demokratmi, ako socialistami a keď sa aj mnohí bili do prs, že sú marxistami, ťažko im bolo povedať, v čom ten ich marxizmus spočíva alebo v čom ho zhl'adáva. Leonard Woolf, známy anglický politický spisovateľ, vo svojej knihe PRINCIPIA POLITICA, poznamenáva, že Marxové spisy sa mu najt'ažšie čítali a oveľa t'ažšie ako grécki klasikovia, z ktorých robil dizertáciu na univerzite. Čo si potom z nich povedzme z Kapitalu alebo z Úvodu do politickej ekonómie môže vybrať jednoduchý neškolený robotník? Na sjazde Čsl. sociálnej demokracie v roku 1946, do "Vyhlásení zásad" dali ku príkladu vetu, že (Sociálna demokracia) "vychádza zo zásad vedeckého socializmu, ale obrodeneho duchom Husa, Komenského, Masaryka, Beneša a Štefánika", čo redakčnú komisiu neskoršie priviedlo k tomu, že týchto pozdejších "duchov" z tejto vety vypustila. A myslím, že teoreticky z hl'adiska vedeckého socializmu, čiže z hl'adiska historického materializmu, celkom správne. Ale komisia pravdaže si neuvedomila, že tá opravená veta už vyjadrovala opak toho, čo chcela vyjadriť či naznačiť' programová komisia sjazdu a celý sjazd. Totiž, že sa tak chcela okl'ukou zbaviť starého neúžitočného materialistického balastu, ktorému aj tak žiaden robotník nerozumie.

Vo svojej už spomenutej reči som tiež tvrdil, že dnešná tvrdá prax socializmu nám viac než výrazne ukazuje, že socializmus s jeho zoštat-

nením, s jeho triednou ideológiou a najmä s jeho požiadavkou triedneho boja, je ťažko zlučiteľný povedzme, s masarykovským pojmom sociálnosti. To, že totiž cíti i zotročený ľud doma a preto že volá po demokracii. *Pravda, už nie po demokracii obyčajnej, ani nie po demokracii ľudovej, ale volá po demokracii, ktorá by bola skutočne sociálna.*

A to, čo som povedal, to som i stručne odôvodnil takto: Komunizmus popri jeho najnovších útokoch proti revizionizmu, poukazuje veľmi často, že nie je robotníkom ten, kto bol nútený na seba obliecť modráky. To, že znamená, že ani v ich tzv. beztriednej spoločnosti nie je robotník ako robotník a že i tu sa robí určitý triedny rozdiel. Pravda, poznamenal som, že aj na druhej strane sa stretávame s podobnými zjavmi. Uviedol som ako príklad, že prof. Carlo Schmidt v jednej zo svojích rečí (1957) ku švajčiarskym odborárom poukazoval na nebezpečenstvo, ktoré hrozí robotníctvu zo strany novej triedy, ktorú on nazval technokraciou. Teda, že i tam sa ešte zo zotrvačnosti rozmýšľalo triedne. A z toho som vyvodil záver, že cítime a že je chybou nech už je to na hociktorej strane, keď v dobe sputníkov, v dobe automatizácie a na prahu nového veku si neuvedomujeme, že súčasne stojíme na prahu novej historickej epochy, ktorú by sme mohli právom nazvať renezanciou industrializácie sveta a že v tejto epoche nemožno stotožňovať robotníka v modernej fabrike oblečeného v bielom plášti s voľakedajším tkzv. proletárom v modrákoch a s ťažým kladivom v ruke. Ani tu nezmiznú rozdiely medzi kastami odborných robotníkov, ale nezmiznú ani rozdiely medzi triedami! Kasty i triedy zostanú vždy, len dostanú inú náplň. Z toho vyplýva poučenie, že pre budúcnosť nám ostáva a musí zostať zachovaný starý princíp solidarity, ale doplnený a zjemnený princípom demokracie! A ony nás musia stoť čo stoť spájať, pretože v novom veku budeme všetci čím ďalej tým viac odkázaní jeden na druhého!

Vychádzajúc z tohto poznania musíme vedieť, že socializmus a najmä sociálna demokracia sa už nemôže zaoberať len teóriami triedneho alebo beztriedneho usporiadania spoločnosti. Uviedol som, že "v tomto novom veku hlavnou postavou politicko-straníckeho záujmu musí sa stať jednotlivec — konkrétny pracujúci človek. A najvyšším

politickým cieľom tejto novej *sociálnej* demokracie musí potom byť starosť o to, aby spoločnosť, v ktorej tento konkrétny jednotlivec žije a pracuje, našla pre neho spravodlivú mieru pri del'be spoločenského produktu." A zdôraznil som, že to znamená, aby bol spravodlivo a úmerne odmenený za svoju prácu, alebo spravodlivo odškodnený za ujmu, ktorú musel trpieť alebo znášať pri obstarávaní spoločensky účelnej práce a to nielen so zreteľom na jej kvalitu a kvantitu, ale aj so zreteľom na svoju odbornú prípravu. Nájst' túto spravodlivú mieru, to nie je ani tak problém ekonomicko-politicky mysliaceho človeka, ako viac úloha počítačieho stroja!"

"Problém politiky a politickej ekonómie ostáva potom už len to, aby výsledky delenia spoločenského produktu boli objektívne a čo najpriaznivejšie pre pracujúceho človeka. Je pravda, že v dnešnej dobe je už treba myslieť aj na to, ako zaistiť na spoločenskom produkte podiel i tým ľuďom, ktorí v novej epoche budú nezavinene z pracovného procesu prípadne i z pracovnej možnosti vylúčení vôbec. V USA sa už na to myslí i konkrétne sa o tom jedná. Pozoruhodný návrh urobil Robert Theobald v New Yorku, ktorý doporučil, aby bol každému občanovi zaistený minimálny dôchodok ako osobitné občianske právo priamo v americkej ústave. A to je kapitalizmus! A čo o tom myslí socializmus? Je ovšem pravda, že úloha, ktorú sme vo svojej reči vytýčili novej sociálnej demokracii "ostáva závislou na tom, ako sa v modernej spoločnosti budú vytvárať tzv. výrobné vzťahy, nepresne povedané vlastnícke pomery k výrobným prostriedkom." O tejto otázke som na slávnosti pripomenul, že "pri štúdiu programových vyhlásení sociálnej demokracie nadobúdame pocit, že mnohí sociálni demokrati sa stotožnili pojem zoštátnenia s voľakedajšou kolektivizáciou. Zoštátnenie — podľa mnohých socialistických ekonómov, je už dnes považované za prežitok." Ved' štát v roku 1848 v dobe Marxovej a štát v roku 1964 funkčne i svojou podstatou sa nedajú zrovnat'. Ale i "pri dnešnom zoštátnení robotník sa nestal pánom fabriky, ale stal sa iba súčasťou jej živého inventára. A napokon formálne vlastnícke vzťahy nie sú už dôležité ani pre modernú spoločnosť, ani pre pracujúceho človeka. Mnohí socialistickí ekonómovia totiž právom poukazujú na to, že tá tkzv. džilasovská nová trieda, nie je ani formálnym, ani faktickým vlastníkom zoštátneného majetku a predsa s ním

suverénne narába, a narába tak, že žiaden voľakedajší vlastník, ani v dobe Marxovej, by sa nemohol odvážiť na svojom majetku robotníka tak zotročovať, ako to robí tato nová trieda” a zdôraznil som, že “to ešte k tomu v mene robotníckej triedy!” A práve preto, pre modernú spoločnosť už nebude najdôležitejšou forma, ale dôležitejšie nad formu, musí byť to, aby vlastníctvo vždy a v každej forme a za každých okolností plnilo svoje *sociálne poslanie*! A dodal som, že toto sociálne poslanie môže plniť len tým, keď bude plniť a zachovávať prirodzený zákon modernej ekonomiky — totiž, keď bude spoločnosti skytať maximum produkcie pri minime strasti pre pracujúceho človeka!” O to sa nám musí starať moderná technika.

Toto boli a ešte i dnes sú základné myšlienky, ktoré som v roku 1958 uviedol ako “túžbu nášho ľudu po novom spoločenskom poriadku, ktorý by mohol byť i pre túto diskusiu alternatívou! To tým viac, že som z vlastného pozorovania vycítil, že si to želá náš ľud!

Týchto niekoľko poznámok k predmetnej diskusii som považoval za užitočné napísať — jednoducho preto, lebo sa domnievam, že keby naši priatelia mládežníci, pri hľadaní svojej alternatívy, išli po myšlienkových cestách socializmu, ako som to naznačil, že by hádam našli viac pochopenia i väčšiu ozvenu, nie síce u režimu, ale u tých, ktorí túžia, aby sa oslobodili z drápov systému, ktorému hovoríme “sovietsky socializmus!” A možná, že takáto alternatíva, by nám viac prispela i k medzinárodnej reputácii ako to, čo nám predkladá k diskusii naša prestárla mládež!

Alois Jirásek a komunisté

Robert B. Soumar

Uplynulo více jak pětadvacet let, kdy se Alois Jirásek po prvé setkal s Tomášem Garrigueem Masarykem ve svobodné vlasti. V prosinci 1918 vedl k prvnímu presidentovi republiky deputaci československých spisovatelů.

Setkání symbolisovalo projev vzájemné úcty vůdců dvou důležitých složek našeho boje za svobodu: zahraničního osvobozovacího boje, kterého

se ve spojeneckých zemích zúčastnily všechny vrstvy našich národů a pak našich spisovatelů a jiných kulturních pracovníků, kteří po dobu války svou buditelskou prací živili sílu a naději všech Čechů a Slováků. Naši spisovatelé, kteří chtěli demonstrovat svoji úctu a dík prezidentu Osvoboditeli, nemohli mluvčím deputace zvolit nikoho jiného než Aloise Jiráska. Jeho v květnu 1917 také pověřili, aby byl mluvčím národa a jeho aspirací. Když Jirásek četl našemu lidu a Vídni Manifest českých spisovatelů, mluvil za národ a jeho vůli, a kdyby lid měl tenkrát možnost volného projevu, jistě by ho jednotně za mluvčího svého rozhodnutí také zvolil. Nebylo nikoho jiného, kdo by ho v těch historických dnech mohl nahradit. Jirásek měl v srdcích svého lidu místo jedinečné. Bez oddechu, téměř půl století probouzel vědomí národa, posiloval jej u vlastenectví a připravoval na rozhodný boj.

Vedle jubilea historického setkání dvou představitelů, zahraničního a domácího odboje, mohli bychom vzpomenout jiného výročí. Třicet let potom, kdy Jirásek demonstroval svou úctu k vykonané práci Masarykově, komunistický prezident Klement Gottwald dal signál k revisi naší historie a pověřil komunistické kulturtrégy a historiky, aby byly přehodnoceny naše tradice. Byl to také signál k vyvlastnění Aloise Jiráska pro komunismus.

Po roce 1948 byly napsány mnohé legendy a mimo jiné tenkrát také začaly pověsti o Jiráskovi. Legendy mohou být nevinné a neúmyslné a také Jirásek jim před tím neušel. Mne jako chlapce v Hronově rozčilovala jedna z nich. Na Jírově hoře, která dominovala Padolí, stojí velký buk a pod jeho korunou je lavička a stůl. Tam prý Jirásek psal čtyřdílnou kroniku "U nás." Snad při pohledu s lavičky na svůj Hronov-Padolí a do kraje, mohl být inspirován, ale pan rada, jak jsme mu říkali, psal ve své vile, často při otevřeném okně a jeho pracovna byla samý rozložený papír. Nikdy jsem ho neviděl venku s tužkou v ruce a byl jsem moc nespokojen, když jsem viděl turisty, jak se šplhali k Jiráskovu buku, aby se mohli pochlubit, že seděli na lavičce, kde Mistr psal kroniku svého kraje.

Po roce 1948 se stal Hronov komunistickým Bayreuthem, a co bylo tehdy v Hronově o Jiráskovi řečeno, jistě rušilo věčný spánek spisova-

telův na tichém hřbitově na stráni, která vede k březině, kocourníku, k farskému lesu a ke kopcům a vesničkám. které tolik miloval.

Dnes komunisté ku podivu o Jiráskovi mlčí! Doufáme, že Jirásek už bude v blízké budoucnosti osvobozen od nánosů komunistické propagandy, protože ve vývoji kulturním a politickém v Československu, se ho dá stále méně a méně využít a zneužít.

VZPOMÍNKY

Dnes mi nejde o analýzu Jiráskova díla a o zhodnocení jeho zásluh. Jde mi o lidský portrét zneužitého spisovatele a o opravdový obraz jeho rodiště, jež je také mou nezapomenutelnou krajinou mladých let.

V paměti mi utkvělo několik vzpomínek. O prázdninách jsem vídával Jíráska v jeho vile, na zahradě, v hronovských ulicích, jak se v Šefelínově knihkupectví probíral v nově došlých knihách a navštěvoval místní obchodníky, své přátele. Nebo, jak v sousedních vesnicích, ve Žďárkách, ve Zlíčku, Srbské, nebo až na pruských hranicích v Závrchách, u helvetů v Machově a v krásném údolí Metuje k Polici mluvil s lidmi a často s nimi dlouho sedal na mezi a vyprávěl. V těch prostých lidech si potvrzoval život kraje, objevoval jejich jednoduchou moudrost a dozvídal se také kus historie jejich dědů a pradědů.

Obličej každého vesničana se rozzářil, když někde na stezce, mezi lány dozrávajících obilí, anebo v podlesí se objevil náš písmák, jak mu také venkované někdy říkali, ve svém typickém širáku a s holí v ruce. Jen jeho zjev již oživil u těchto lidí postavy a děje Jiráskových povídek a románů. Vždyť každá z těch vesnic v jeho pracech byla nějak zvětšena.

Já jsem byl tenkrát příliš malý, než abych si mohl s panem radou povyprávět. Byl jsem rád, když jsem ho pozdravil, nebo, když se mne na něco zeptal. Někdy jen žertovně, aby mi udělal radost. Jednou, když jsem nesl z lesa houby, zastavil mě a vyptával se, kde všade tady hříby rostou. A tak jsme spolu udělali obchod. Požádal mne totiž, abych mu příště přinesl houby domů. Vzrušen tak vzácným pozváním, začal jsem plánovat, že si s panem radou popovídám o rychtáři Lelkovi a konše-

lovi Mytýskovi, dvou figurách z Jiráskova "U nás". Rychtář Lelek podle Jiráska "o lejstra nestál a pero bral těžko do ruky. Konšelé parády nehonili, chodívali po domácku a bosi i po rynku, v koženkách po kolena, at' měli hladká lýtka čili nic. Konšel Mytýska se povřísem opásal, měl chalupu na náměstí, před ní velký jeřáb, lípu a louž močůvky . . ." Kluka ovšem taková hronovská obecní rada ze zašlých let zajímala. Když jsem pak přišel k Jiráskovi s houbami, ztratil jsem k rozpravě úplně kuráž. Možná, že jsem propásl velkou životní příležitost.

Jako Hronovák bych chtěl jen nesoustavně povědět, jak jsme se na Jiráska dívali ještě jako chlapci, pak jako studenti na střední škole a konečně jako zralí muži.

Před první světovou válkou mně utkvěly v paměti oslavy Jiráskových šedesátin v roce 1911. Pro mne to byla tenkrát první velká paráda, kterou jsem kdy viděl. Nerozuměl jsem pořádně tomu, co se kolem mne dělo a zvláště, co se mluvilo. Ještě nikdy jsem však nezažil tolik lidí pohromadě, nikdy neslyšel tolik řečí, tolik muziky a tolik praporů. Ani jeden spolek z celého Hronovska nescházel.

Tenkrát ani Kašpar, náš průkopník letectví, který v této době u nás předváděl své letadlo, mne tak nezaujal. Kašparovo letadlo mělo také smůlu. Po opakovaných letech se stále vracelo do okolních bramboříšť.

Za války jsme se v hronovské škole probouzeli k vlasteneckému vědomí, zvláště v hodinách dějepisu. Mezi žactvem byl nejpopulárnější tehdy učitel Soumar. Dával každou hodinu předčítat vhodné kapitoly z vlastenecké literatury a nejvíce z Jiráska. Nikdy jsme o přečtených kapitolách nedebatovali, jen učitel čas od času poznamenal: "To je moc hezké." Pak jsme zpívali často "Kde domov můj" a někdy ředitel Bělobrádek s námi zanotoval "Svatý Václave". Čtení v hodinách dějepisu nás ovšem povzbuzovalo, abychom četli Jiráska doma víc a pozorněji. Tak než jsem odešel z Hronova na střední školu do Hradce Králové, přečetl jsem celého Jiráska mimo "Temno". To bylo pro mne tenkrát příliš smutně těžké. 1916 jsem četl první díl "Husitského krále" a marně jsem čekal na další díl. Nevěděl jsem, že druhý díl byl censurován. Vyšel teprve po válce.

Jirásek, jak jsme ho znali po válce, byl už nemocný člověk a jeho lite-

rární činnost byla nepatrná. "Husitského krále" napsal ještě za války a po válce celých dvanáct let před svou smrtí se k větší práci nedostal. Snad národním osvobozením považoval také svůj úkol dovršen.

Když jsem studoval v Hradci Králové, a to bylo již v republice, svoje znalosti o Jiráskovi jsem zlepšoval. Na studiích v Praze a ještě později jsem prožíval mnohá tažení proti Jiráskovi. Namísto, aby se správně zhodnocovali Jiráskovi buditelské zásluhy o naše osvobození, byl atakován jako literát. Není na škodu připomenout, že jedno z takových tažení vedl vehementně Julius Fučík.

Za první války bylo na hronovsku mnoho rodin, které měly někoho ze svých členů v našich legiích. Dověděli jsme se o tom nejvíce tak, že na konci války k nám chodili četníci a vyptávali se, zda něco nevíme o svých bratřích v zajetí. Ovšem, že jsme nevěděli. Jenom po návštěvách četníků jsme se o tom dohadovali. Pro četníky bylo vyšetřování úřední povinnost. Byli to jinak dobří Češi. Teprve po válce jsem se od svých bratří dověděl, jak byly Jiráskovy knihy všude hledané mezi našimi vojáky. Byly posilou i ostatním, všem Čechům a Slovákům, kteří žili v cizině. Exulanté se i dnes vrací k literatuře, která jim tak živě kreslí jeho zem, nebo dokonce jeho kraj a historii jeho národa. Je to pramen exulantské síly, i když často rozteskňuje.

JIRÁSEK BUDITEL

Až se zjasní vody, které jsou dosud tak kalné, doufám, že Jirásek a jeho význam bude definitivně zařazen na pravé místo v dějinách národa. Lépe se pak zhodnotí jeho význam buditelský, nechceme-li používat slova politický, protože Jirásek není politický v žádném směru, jak se dnes toho slova používá. V době tak zvaného kultu, byl Jirásek představován jako klasik historického románu, který dokázal vytvořit lidové hrdiny, jejichž obdoby dnes můžeme nalézt prý jen mezi hrdiny komunismu. Ale Jirásek, když tvořil své lidové hrdiny, myslil na Marxe a jeho učení znal asi tolik, jako třeba president Novotný Svatého Václava.

Jirásek nerozpytlával nitra svých postav, ani je nezaplétal do třídních problémů jednotlivce či doby. Jeho zajímal jen národ jako celek.

Narodil se v Hronově. Ale v jeho dětství Hronov-Padolí púlpánů byl venkov, žili tu především chalupníci. Většina z nich měla kus pole a při tom nějaké to řemeslo. Nejvíce to byli domácí tkalci. Nebo vlastnili malé obchody.

V Litomyšli poznal Jirásek jako gymnasiální profesor buržoasní život maloměsta, ale nikterak se proti němu nevzbouřil. Naopak se mu celá ta společnost líbila, protože byla vlastenecká. Když se stal profesorem v Praze, naše kulturní a politické středisko ho ovšem plně zaujalo, a jeho vlastní politický život zintensivněl a zajisté prohloubil Jiráskovo studium historie, ale aktivní politika ho nikdy nelákala.

V době, kdy se náš národ třídně-politicky více a více rozděloval, Jirásek připomínal národu slavné branné tradice Čechů a povzbuzoval tím české národní sebevědomí a národní jednotu. To by přece měl být pro komunisty zločin páchaný na proletářském internacionalismu.

Uvedené myšlenky vedly Jirásku celým životem a neobyčejně zesílily v době první světové války až do našeho vítězství. Jeho koncepce a snažení byly v naprostém rozporu třeba s politikou Šmeralovou, která hlásala, že Rakousko-Uhersko má být zachováno.

Jirásek nikdy nenapsal žádný román z dělnického prostředí, ač později průmyslový Hronov mu dával k tomu mnoho podnětů. Jeho zájmy byly prostě jinde. Naše selské bouře byly sice také sociální, ale pro Jirásku to byly hlavně vzpoury proti cizímu panství. Jirásek, ani jako student, nebo jako mladý profesor se nezúčastnil žádného politického dění, ačkoliv to byla doba politicky neobyčejně rušná. Jako mladý profesor píše v Litomyšli "Skaláky", které Nejedlý nesmyslně pasoval za vzor socialistického realismu. Ale ve stejnou dobu píše "Filosofickou historii" a jiné povídky z měšťanského vlasteneckého prostředí, které miloval.

Husitství zajímá Jirásku hlavně vojensky, jako hrdinná doba našeho národa, méně již nábožensky nebo sociálně. Jde mu o to, aby husitskou silou povzbudil svůj lid a aby popsáním pádu husitství a příčinami tohoto pádu varoval národ.

Jirásku zajímal každý občan: jak se obléká, co jí, jak pracuje. Zajímaly

ho rodinné starosti každého vesničana a jeho slabosti. Mnoho Jiráskových součastníků a jejich život byli námětem jeho prací, přesazených ovšem do doby minulé. Jirásek je klasický příklad českého spisovatele, pro něhož národní a sociální problémy jsou totožné.

Asi tak v době, kdy se v Hronově oslavovaly Jiráskovy šedesátiny, byl v celém našem kraji dělnický neklid. Dělníci bouřlivě demonstrovali a všude bylo plno četnictva. Bylo to na podzim a Jirásek v Hronově bydlil. Ani tyto bouře ho nepřiměly, aby napsal o dělnické otázce alespoň feuilleton. Marná všechna snaha. Jirásek nebyl Maxim Gorkij!

ZÁKLAD JIRÁSKOVA MYŠLENÍ

Náchodsko svou historií a svou geografickou polohou dalo Jiráskovi pevný základ jeho myšlení. Jak říká v kronice "U nás": "Je to kraj při zemské hraně do Slezska a Polska, kde kdysi hřměly vozové řady vítězných Husitů, kterou se brali do vyhnanství naši emigranti a kterou se přihnaly pruské přiváhy." Je to jediný kraj zemí českých, kde naším jazykem se mluvilo až za hranice Čech.

Jirásek miloval ten malebný kraj a proslavil jej ve svých povídkách a románech. V Hronově byl Jirásek mezi svými od dětství a po celý svůj život se tam vracel. Měl tam svůj druhý domov. Znal dobře hronovské i lidi z okolních vesnic. Znal jejich život a na svých procházkách po venkově navštěvoval své přátele. Každá stezka, která vedla polemí do okolních lesů, každá došková chalupa a každý, mohli bychom říci Jiráskův soused, měl místo v jeho mysli.

Popis kraje v kronice "U nás" je jednou jedinou oslavou spisovatelova domova. Jen poslyšte: "Když v neděli zazvučel z městečka zvonový hlahol údolím, do strání až za "vrcha", oživily cesty a zpestřily se živými barvami. Ze Zlíčka, Srbské, Sedmákovice a Žďárek, kde mají jen krok do Prus a z ostatních přifařených vesnic až do Turova, báječného kopce, chodili staří mladí v koženkách, v modrých kazajkách i v zelených kabátech s lesklými knoflíky, chodily staré i mladé v mezulánkách a kandraškách veselých barev, v kabátcích s varhánky, v bělostných holubinkách nebo v plackách z pestrých šátků. V ty sluneční jarní a letní neděle tak zářící a krásné, plné míru a posvátného ticha, kvetly

všechny ty cesty a stezky jako záhony máku." To byl Jiráskův krásný svět, svět jeho dětství. To byl ten zajímavý lidský materiál, ze kterého čerpal vidiny pro své dílo. Jeho Padolí nemělo českých lidí, kteří by požívali nějakých výsad.

Jirásek našel hodnoty ve všech třídách svého národa. Pro Jirásku pán nepán, všichni Češi byli dobří a všechny je povzbuzoval. Vzácné výjimky potvrzovaly jenom pravidlo. V době národního probouzení jich našel Jirásek nejvíce v těch vrstvách, které odsoudili komunisté: mezi sedláky a knězi obou církví, jak katolické tak protestantské. To byli Jiráskovi zapadlí vlastenci.

Jako chlapec jsem s radostí sledoval cesty Pátera Havlovického, Justynky nebo Doubenuse a ostatních hrdinů kroniky "U nás". Tak živě je Jirásek vedl a tak přesně, že při čtení jsem maně zvedl hlavu, podíval se na hodiny a odhadoval, kdy by se mohli objevit před našimi okny. Naše cesty byly Jiráskem poznamenány a na našich rozcestích a u božích muk jsme ve svých myslích potkávali postavy Jiráskovy kroniky. Každý z hrdinů, i ten nejponíženější, má v kronice kraje a v jiných Jiráskových pracech své důstojné místo. A dnešní jejich potomci se stejnými jmény, tvoří dodnes většinu hronovských obyvatelů. A kolik k těm postavám přispěla spisovatelova vlastní rodina. Za mého dětství bylo v Hronově na 80 rodin Jirásků, navzájem příbuzných. A Bůh sud' kolik rodin Michálků, Kaválků, Švorčíků, Šimků a jiných bylo zpříbuzněno s rodinami Jiráskovými. To všechno ovlivňovalo charakter Jiráskova myšlení.

JIRÁSEK PŘEDSTAVITELEM KOLEKTIVNÍHO ROMÁNU?

V Jiráskově mládí již nepřítel lidu nebyla jednostranně obrácena k náchodskému zámku, kde do zrušení roboty 1848 vládla neomezeně Kateřina Žaháňská a později říšsko-německý rod Schaumburg-Lippe. V Jiráskově mládí začínala již v Hronově průmyslová éra a do Hronova přicházeli cizí průmyslníci a Jirásek leta viděl, jak roste průmyslový proletariát. Ale, jak jsme řekli, problematika průmyslové éry ho vůbec nezajímala. Je to vlastně Jiráskův jistý literární nedostatek, že se nezajímal o problémy současné společnosti, že ho aktivně nezajímal

politický ruch, který po rozdělení Rakouska na dvě autonomní části roku 1867 budoval novou českou politickou společnost. Ten nezáměr o současnost možná v něm snižoval mnohdy romanopisce na historického kronikáře.

Je nesmysl tvrdit o Jiráskovi, že je představitelem kolektivního románu, kde lidový kolektiv se stává hrdinou děje. Jiráskovy romány jsou naopak dominovány silnými jedinci. A když líčí Jirásek vesnici, tak to není kolektiv v dnešním slova smyslu. Je to vesnice, dokud nebyla ovládána politickými stranami, dokud vesnice byla jednou rodinou. Vesnice se vši tou sousedskou láskou, potížemi a starostmi a se všemi slabostmi, které sousedé přijímali jako součást společného života. Ani ti Jiráskovi mizeráčkové vesnice nemají problémy, které jim dnes způsobil národní družstva.

Jak Jirásek nerozuměl stranictví, o tom svědčí, že se dal přemluvit, aby přijal v roce 1920 kandidaturu senátora Kramářovy národně demokratické strany. Plakáty a národně demokratický tisk tenkrát hlásaly: "Alois Jirásek na otázku jak volit, odpovídá: volte národně a demokraticky". V senátu pak nebyl činný. Žil zájmově prostě v jiném světě a jinak než politicky chápal svoji práci a své poslání.

Kdyby se Jirásek dožil kultu osobnosti a ministrování Nejedlého, skončil by někde v Jáchymovských dolech. Nebo při své popularitě mezi drobným lidem by možná přece jen dostával pensí. Takovou pensí, aby nemohl žít ani umřít. Štoll by už objevil, podle pravdy, že ve všech jeho pracech se objevuje obdiv k individualismu, že je vlastně obdivovatelem kulaků a že katoličtí kněží jsou u něho pilířem národního obrození.

Prostě: Jirásek byl vyzvednut komunisty z jistého dialektického nedorozumění v období nejfantastičtějšího padělání dějin, jaké kdy civilisace této planety zažila. Dnes našemu Jiráskovi hrozí naopak pozvolné upadání v nepaměť, zaviněné zčásti tím, že pokrytecky za Nejedlého a jeho kulturních poskoků byl Jirásek českému čtenáři představován a vnucován.

K Jiráskovu pravému umístění však dojde. Jirásek patří celému národu a zaslouží si, aby v historii byly stále připomínány jeho nesmírné zásluhy buditelské.

Umělecké tání v Československu

Dr. Jaroslav Jíra

Určité neklamné známky a přímá svědectví z domova nasvědčují tomu, že vedle spisovatelů, kteří projevili na loňském sjezdu otevřeně vyznání touhy po osobitém tvoření, též výtvarní umělci, stojící dosud stranou a dávající se uchvátit často vlnou vládního oportunismu, jsou nyní čím dále tím více odhodláni malovat a tvořit svobodně, po svém přesvědčení a způsobu.

Doba, kdy o umění a umělcích svévolně rozhodovali negramotní agitčici z ústředí strany, kteří nastolili mezi první umělce Čumpelíky, Čermáky a pod., zobrazující tupě realisticky hrdinné osudy mladého režimu, a kdy přední malíři, kteří měli za sebou několik úspěšných spolkových i osobních výstav, byli zbaveni profesury a hozeni na dlažbu, jako František Tichý, a nebyli přijati za členy úředně vymezeného počtu "umělců", a tak postaveni často před nutnost zřici se malování a pracovat v továrnách nebo dolech, jako Zdeněk Přibyl — zdá se již zmizela nebo mizí.

S obráceným společenským řádem a s pádem dřívějších "kapitalistů", průmyslníků, advokátů a pod., kteří tvořili před válkou tradičně hlavní klientelu našich umělců, museli tito změnit také způsob svého malování. Toliko někteří umělci vyznamenání stranou jako Jan Slavíček, prodávající své obrazy ministerstvům, úřadům a spolkovým sálům velkých podniků a žijí v blahobytu. Ostatní nemají právo prodávat soukromě, nýbrž taliko prostřednictvím spolkové organizace. Jejich soukromý prodej se omezuje tedy hlavně na občasné, spíše přátelské prodeje drobných obrázků, hlavně akvarelů, které nejsou drahé. Kde kdo z nich hledá proto jakékoliv místo profesorské a pod., aby se uživil a maloval, aniž musel prodávat.

Na druhé straně však umělci, zbavení možnosti společenských a soukromých zakázek se mohou více soustředit na nová hledání, na obrazy, jež nemají cíl a námět "obchodní", nýbrž zkoumají nové cesty a způsoby vyjadřování. Řekl bych "komorní tvorba", podobně jako u hudebníků, komponujících drobná, ale hutná kvarteta a tria, přede-

vším pro uspokojení svého nitra. To je tedy určité nečekané plus v dané situaci umělců u nás.

Tak František Muzika, který je profesorem užité grafiky, od únorových událostí maloval v přísné tajnosti svého bytu. Nic z něho nevycházelo na veřejnost. Muzika, dnes šedesátník, vyšel po první válce se školou Devětsilu z poetického realismu (Oldřich a Božena), odkud se dostal po jednoročním pařížském pobytu k nefigurativnímu malování velmi osobité noty. To ovšem nebylo ve shodě s úředními předpisy pouťového režimu. Teprve koncem uplynulého roku mohl Muzika uspořádat výstavu svých posledních 15 let, výstavu, která znovu navázala na jeho intimní spekulace a básnivé sny a postavila jej, polozapomenutého, znovu v samé čelo našich tvůrčích umělců.

Jestliže se tohoto činu mohl odvážit vysokoškolský profesor a jistě člen strany, neboť jinak by se nemohl udržet na místě, bylo třeba, aby se umělci vzepřeli proti štollovko ždanovským a chruščovovským nesmyslným zákazům, které je dlouho škrtili v jejich svobodném rozletu. Opravdu, stalo se tak několikrát, zejména na jarní schůzi umělců, na níž profesor Štoll krátce po řeči Chruščovově napadl ostře abstraktní a "dekadentní" umělce jako zrádce. V sále se ozval otevřený nesouhlas a docent Goldstücker, budiž zdůrazněno k jeho lidské cti, se odvážil dokonce otevřeně oponovat. Vyprávěl mi o tom jeden očitý svědek, výtvarník, a řekl, že tento příklad měl mezi umělci ohromnou odezvu.

Mladí umělci se již nebojí tvořit doma bez omezování a obesílat výstavy díly ražení pokubistického a nepředmětného. Usilují neskrývavě o to obejít ideologické zákazy strany a svých spolkových vedení. Tak mohli návštěvníci pražských výstav — naposledy výtvarného odboru Umělecké besedy, vidět zajímavé nepředmětné koláže J. Kotíka, experimenty K. Fremunda, Janečka a různé tendence mladých. Snad nebyly vždy nejprohloubenější a zdařilé, ale hlavní je, že manifestují otevřeně nové snahy, jak je vidí a cítí.

Období, kdy umělec musel podle příkazu strany sestoupit běžným realismem z konce minulého století k úrovni nezajímavějšího se a omezeného diváka, zdá se již také minulo. Naopak, i kritika dnes připouští,

a dokonce i v *Rudém právu*, že nikoliv umělec má sestoupit, nýbrž naopak divák se povznést na jeho tvůrčí úroveň. Jeden dokonce napsal přímo, že doba nemůže zavírat oči před nefigurativní tvorbou umělců a musí se snažit poznat zásady této umělecké tvorby a smysl. Opravdu na příklad souborná výstava Jana Zrzavého, která mohla jejího umění. Četl-li to prof. Štoll, ranila ho patrně mrtvice . . .

být po téměř 20 leté přestávce uskutečněna rovněž loni, ukázala ohromný zájem, jaký naši návštěvníci a zejména prý mladí byli dychtívi pochopit mysteriózní tajemství tohoto našeho malíře světové úrovně, jenž přes všechny režimy a otřesy zůstal věrný linii svého umění.

A jako další viditelný doklad změny a skutečného uměleckého "tání" chci uvést velkou přehlednou výstavu "České umění 1900-1963", kterou uspořádala jihočeská galerie na zámku Hluboké. Pořadatelé v čele s historikem umění A. Houdkem tam uskutečnili podle svých možností velmi zajímavý a odvážný pokus klasifikace českého soudobého umění od impresionistů Slavička a Hudečka přes Tvrdošijné, školu Devět-silu, kterou poprvé zařadili na Hluboké čestně do tohoto vývoje, s Teigem jako výtvarníkem, Štýrským, Toyen (třebaže žije jako exulantka v Paříži!), Wachsmannem, Muzikou, Jelínkem, skupinou 1940, abstraktního Preislera a Foltýna až po nejmladší, třicátníky, tvořící většinou nepředmětně.

Praha se přirozeně o výstavě nezmínila, protože Hluboká ji zřejmě myšlenkově daleko předčila svobodou projevu, avšak ohromný nával návštěvníků a vzorný katalog, reprodukcující na křídovém papíře a též barevně a vysvětlující vystavená díla, vykonaly velmi mnoho pro umělecké přiblížení a pochopení moderního umění u nás.

Pod nátlakem uměleckého mínění a hlavně asi po příkladu Sovětského svazu, se Praha, již po druhé, zúčastnila pařížské umělecké bienále, která je otevřena toliko umělcům do 35 let. Československé oddělení, malířské sochořské a grafické, zaujalo v tomto mezinárodním bábelu pozornost návštěvníků i vážných kritiků opravdovostí našich mladých umělců, kteří se nesnažili tvořit klasické obrazy, výplně do rámců, nýbrž díla realistická i nepředmětná, jež usilují o to říci něco nového. Naším umělcům schází tedy hlavně možnost, dostat se do svobodného

světa, aby mohli na místě, v Paříži, v Benátkách, v Londýně, v New Yorku, v Mnichově, srovnat svá díla se světovými tendencemi a hodnotami. Blahopřejeme jim zatím k jejich statečným činům, jako byly výstavy Jana Zrzavého, Umělecké besedy a výstava na Hluboké, a k tomu, že dovedli znovu najít vzath důvěry mezi výtvarným dílem, umělcem a divákem. To je jedno z nejdůležitějších posláních umění.

Snad již nedopustí, aby se špinavé ruce Štollů a pod. znovu zmocnili nadvlády nad nimi. Sledujme proto nejen se zájmem, ale též s určitou úctou tento nesporný proud mladých umělců u nás po tvůrčí nezávislosti a vyrovnávání se se světovým uměleckým míněním.

Byly doby, kdy se nám dost dařilo vyjadřovat se s náležitou převahou o coca-cole. Ale vymyslet, vyrobit a v dostatečném množství dát do prodeje vskutku osvěžující limonády, to se nám nepodařilo podnes.

Jaroslav Kraus v Rudém Právu

BÁSNÍK V ZAJETÍ POUŠTĚ

(Joseph Martinek: "Song of the Desert", Universum Press Co., New York, 1963, \$3.00)

Byli jsme právem zvědaví na Martínkovu sbírku anglicky psaných veršů, které jsme znali z mnoha amerických i jiných revuí a denníků, včetně "The New York Herald Tribune" a "The Nation." Z nakladatelských oznámení, jež předcházela vydání této mimořádně zajímavé knihy lyriky, jsme se dočetli, že bude mít 130 stránek textu a že jde o dílo značně monotematické, o čemž svědčí již jeho název.

Již po prvním prolistování knihy, musíme konstatovat, že jde o dílo v našich poměrech v mnohém ojedinělé. Kniha, rozdělená do pěti oddílů, nese nesmazatelnou pečeť Martínkovy básnické osobnosti, úrodné samoty jeho arizonského domova a vzácného, takřka biblicky pokorného autorova soustředění.

Stálo by jistě za samostatnou úvahu sledovat přerod člověka tak křemenitě českého v básníka s takovým úspěchem užívajícího anglické řeči, na hony vzdálené dechu české mateřinoušky, řeči Erbenových balad nebo Máchova "Máje". Již pouhá skutečnost, že Martinek užívá angličtiny s takovou samozřejmostí a jistotou, s mimořádným účinkem básnickým, je více než podivuhodná. I když vezmeme v úvahu, že autor přišel po prvé do Spojených států v poměrně mladém věku, dokonalé osvojení si cizího jazyka, je jen samozřejmým předpokladem a jen pouhým začátkem dlouhého, nesmírně tvrdého a bolestného přerodu ve zcela *novou* osobnost lidskou i básnickou.

Monotematicnost Martínkových samomluv s poustí, s její zdánlivě fádání a neměnnou kulisou, je přirozeně značným nebezpečím. Toto prostředí by samo o sobě sotva mohlo Martínkovi poskytnouti "náměť" k několika desítkám monologů, kdyby jeho po-

hled nebyl natolik intenzivní a "nový", že by nemohl na pozadí neměnné kulisy vytvořit vlastní, citově bohatý a lidsky vroucí svět. Martínek má vzácný dar pozorovací i sdělovací. Umí se zaposlouchat se vzácným soustředěním do ticha arizonské pouště, slyšet hlasy a písně, jež jiní neslyší, pojmenovat její vánky i vichřice takřka křestními jmény, objevovat vždy novou a novou její tvář. Plochá, beztvárná poušť — toto zajetí ticha, kaktusů, písků a ještěrek — se pod básnickovým pohledem mění v jakýsi nový, silný *přírodní živel*, jakými jsou oheň, blesk, úmor slunce nebo nekonečná vodstva oceánů. Autor správně připomíná, že v samotách pouště se zrodila všechna velká náboženství, poušť je — podle Martíneka — "přímým spojením s Nekonečností".

Martínek je typem básníka přemýšlivého. Sotva jiné prostředí by mu usnadnilo načrtnout rychleji hlavní rysy jeho světového názoru, než právě ono bezčasí bezbřehého oceánu písků. Tak se pouhá kulisa stává přímo silným zdrojem inspiračním a umožňuje asociace časově i teritoriálně tragicky vzdálené. Tak na př. západ slunce — za současného úplňku Měsíce — které básník pozoruje na kterémisi opuštěném americkém mormonském hřbitově, v něm probudily vzpomínku na podobnou scénérii a náladu, již prožíval v Lánech, onoho osudného září 1937.

("The desert, like priests / of old religions / talking to their God / in dead

languages / talks to itself tonight, / the infinite ageless") — říká básník v jedné z četných personifikací pouště, a sotva je třeba dodat jediného slova k postižení jakoby mrtvého majestátu tohoto "živlu".

Mohli bychom říci, že Martínek konfrontuje svůj bohatý citový život s věcnem a zákonem pouště. Plným právem doporučuje žvanivým mluvčím obou částí našeho rozděleného světa, aby se setkali tváří v tvář na poušti, tváří v tvář jejím nepodplatitelným zákonům a nepoplatným pravdám. V tomto smyslu, poušť a samota, / které básníka patrně kdysi drtily! / se zvolna stávaly útěchou, poutním místem i lékem. ("Determined to change the world / and resolutely resisting any change in myself, / grayed and palsied by my wounds, / sought refugee here".)

Čeho si na Martínekově poesii vážíme nejvíce, je její prostota a upřímnost, vzdálená velikášství a levnému pathosu. Martínek nevystupuje v roli proroka pouště, ale jejího prostého vyznavače a zpovědníka. Jakoby v této své knize "účtoval". S klidem filosofa a se srdcem dítěte, vždy znova hledajícího a věřícího. Je jen pochopitelné, že při takovém účtování Martínek — básník — nemůže zapomenout své dlouholeté vynikající *služby celku*, poznamenané stejnými znaky, jež jsou vyraženy na čisté minci jeho poesie. Takové své "veřejné činnosti a minulosti, autor věnoval závěrečnou část svých "Písní" — podle mého názo-

ru — básnicky ne tak účinných, jakými jsou verše oddílů předcházejících. Pro čtenáře anglosaského světa, který si donedávna zakládal na své "splendid isolation", by však právě tyto verše měly být "povinnou školní četbou". Jsou také otcovským pokáráním celému západnímu světu, který se spokojuje s "instant coffee", a s "instant poems". Nelze rovněž než souhlasit s Martínkovým básnickým protestem proti bezduché mechanisaci našeho věku, který hrozí člověku zničením nebo ztrátou lidské důstojnosti.

Martínkovy "Songs of the Desert" jsou — pokud mi je známo — prvou rozsáhlou sbírkou anglicky psaných veršů českého básníka. V tomto směru jde o dílo průkopnické, seznamující anglického čtenáře s kusem světa český myslícího a český citícího člověka, duše nesmírně ušlechtilé, obětavé, křesťanský pokorné a sociálně dělné. Josef Martínek — český novinář havlíčkovského typu, věrný služebník Masarykovy humanitní demokracie a sociální spravedlnosti, uměl vždy zapomenout na nejeden trud vlastního života a osudu, a rozdával jiným naději a radost. I za tu mu dnes nad stránkami jeho "písní" děkujeme, z A jsme vděční také Františku Švehlovi, majiteli nakladatelství a tiskárny "Universum Press", který vypravil do světa řadu knížek v rouše úhledném a čistém . . .

PAVEL JAVOR

LEDY SE HNULY . . . ČESKO-SLOVENSKÝ KULTURNÍ A POLITICKÝ KVAS 1963

(Vojtěch N. Duben — Universum Press Co., New York, 1964, \$ 2.00)

V uplynulých několika letech došlo v Československu k velikým změnám, které se pomalu, ale za to soustavně prosazovaly proti politice stalinského vedení KSČ. Nové myšlenky byly vyjadřovány především v literárních časopisech, ale i v jiných oborech docházelo ke zpytování různých marxistických a komunistických pouček. Sledovat tyto nové děje a myšlenky bylo nesmírně obtížné pro prostého exulanta, který nemá každodenní přístup k publikacím a novinám, vycházejícím v Československu. V nakladatelství Universum Press Co. vyšla právě nyní kniha "Ledy se hnuly" s podtitulkem "Československý kulturní a politický kvas 1963", jejímž autorem je Vojtěch N. Duben. Kniha podává podrobný přehled nedávných změn v Československu a představuje první ucelený popis procesu, během kterého bylo vytvořeno nové ovzduší v politickém životě republiky.

V úvodní kapitole autor vychází s připomínkou filosofa Santayany, že "ti, kdo si nepamatují minulost, jsou odsouzeni k tomu, aby ji opakovali". Znamenává pak smrt Stalina v roce 1953, Chruščovův projev na dvacátém sjezdu KSSS v únoru 1956, projev Františka Hrubína na druhém sjezdu československých spisovatelů v

dubnu 1956 a další pozoruhodné momenty až po dvanáctý sjezd KSČ v prosinci 1962.

První kapitola popisuje tradici května čili "májový symbolismus"; Máchův Máj, revoluci 1848, spiknutí radikálních demokratů v květnu 1849, literární "Kruh májový", projev spisovatelů z května 1917, květnové manifestace roku 1939 při převozu ostatků K. H. Máchy na Vyšehrad, volání slovenských a českých spisovatelů v květnu 1963 po odstranění kultu osobnosti. Dnes bychom k tomuto řetězu připojili volání mládeže v květnu 1964 po svobodě.

Druhá kapitola popisuje vývoj na kulturním poli od roku 1958: činnost literární skupiny kolem časopisu *Kvĕten*, *Nový život a Host do domu*, působení divadel, změny v náhledech na Ameriku, přijetí Kafkovy literární tvorby, častější uvádění západních filmů.

Třetí kapitola sleduje odpor, který se v Československu projevil proti falšování a skreslování dějin, zvláště, pokud se týče založení republiky, činnosti domácího a zahraničního odboje za II. světové války, a Slovenského národního povstání.

Čtvrtá kapitola do určité míry hodnotí politický smysl veškerého proudění. Duben tu dělí komunistickou stranu na dvě křídla: jedno, skládající se ze starých a konservativních komunistů, a druhé křídlo — tvořené komunisty mladší generace umírněnějších názorů a přístupnějších požadavkům praktického života.

Pátá kapitola hovoří o časopisu *Kulturní tvorba*, který začal vycházet v lednu 1963, zaznamenává zvýšený zájem, projevovaný v Československu o politický a kulturní vývoj v Maďarsku a Polsku, referuje o sjezdech skladatelů a novinářů a nakonec popisuje májové události roku 1963, kdy mládež demonstrovala u pomníku K. H. Máchy v Praze.

Šestá kapitola popisuje potyčku mezi slovenskými spisovateli a novináři s Novotným: Hyskovu řeč na sjezdu slovenských novinářů, projev Novotného v Košicích a projev Dubčekův na konferenci západoslovenské krajské organizace KSS. Tato kapitola se též zmiňuje o interview, který Novotný poskytl dopisovateli anglického deníku *The Times*.

Sedmá kapitola rozšiřuje svůj pohled na celé pole kulturního kvasu v Československu za stavu, ve kterém se nacházel v létě 1963 a zachycuje spor mezi stalinským režimem a opozicí. Duben tu podává informace o vyjádřeních, která kritizovala starý způsob kádrování, pronásledování dětí exulantů, dále o požadavcích, aby na každou funkci kandidovalo několik uchazečů, o útocích na justici za panování Novotného, o dříve tajených problémech jako alkoholismus, nízká porodnost, rozvody, negramotnost, rakovina plic, špatná jakost zboží, nedostatky v architektuře, stalinismus ve sportu, čínsko-sovětský spor, stávky, návštěvní víza atd.

Osmá kapitola pojednává o poměru mezi Čechy a Slováky, o výkladu Slo-

venského národního povstání, o postojích Slováků k významu 28. října a o ústavě z roku 1960.

Devátá kapitola se týká rehabilitace Slánského, Clementise, Husáka, Novomeského a dalších.

Desátá kapitola probírá situaci v Československu koncem léta 1963, změny ve vládě, kdy Široký byl odstraněn a Lenárt jmenován jeho nástupcem — změny ve vedení KSČ a hodnotí jejich smysl.

V závěrečné kapitole Duben vyslovuje názor, že "pravý boj teprve začíná". S tímto názorem nutno souhlasit bez jakýchkoliv výhrad. Taktéž je nutno souhlasit s autorovým názorem, že musíme "znát přesně způsob jejich myšlení", to jest způsob myšlení komunistů.

Tento stručný popis hlavních námětů, které tvoří obsah každé kapitoly, již sám naznačuje závažnost této knihy. Ukazuje též, jaké množství informací kniha podává, takže je nepostradatelnou pro každého, kdo se zajímá o politický a kulturní poměry v Československu.

Vedle této bohatosti informací Dubnova kniha má mnoho dalších kladných a chválehodných stránek. Především je to jeho střízlivost výběru a popisu, který nikdy nepodléhá svodům k senzačním závěrům či k přehánění. Celá kniha je psána klidně a věcně. Právě tak je nutno uvítat, že autor zachovává popisnou povahu své práce a nezabíhá do pole nějakých analyz, ať již ideologických, sociologických, psychologických, hospodář-

ských či jiných, které by tvořily jakýsi závěr. Jeho kniha je zřejmě myšlena jako počáteční ucelený soubor faktů, které bude třeba dále rozšířit a doplnit, aby bylo možno přistoupit k rozboru jednotlivých jevů a myšlenkových proudů, jakož i k odvození spolehlivých závěrů. Tato zdrženlivost autora je docela na místě a to tím více v dnešní době, kdy mnozí autoři se pouští do rozborů a teorizování na základě skrovných a často ne právě spolehlivých údajů.

Kniha je též vážnou připomínkou, že v těchto chvílích, kdy "boj teprve začíná", je nutno svědomitě a soustavně studovat vývoj a poměry v Československu, odhadovat myšlení, názory a naděje lidu doma, hledat možnost a nejlepší cesty k obnovení demokracie. Jen tehdy se exil zhostí svého úkolu, být živým svědomím národa a platným činitelem v jeho boji za slušnou lidskou existenci. S druhé strany strany Dubnova kniha je též varováním před nečinností či před činností, založené na nepodložených představách.

Souhrnem je tedy možno říci, že Dubnova kniha je včasným souhrnem bohatých informací o politickém a kulturním vývoji Československa v nedávných letech, psaná klidně a věcně v duchu střízlivého posuzování jednotlivých jevů, psaná též živým a čistým jazykem a psaná jako výzva k dalšímu podrobnému studiu. Kniha představuje kus poctivé novinářské práce — skromné a nenáročné, užitečné a podnětné.

Nakonec je nutno zdůraznit ještě jednu věc. Každá exilová publikace většinou vychází díky obětavosti a houževnatosti autora a nakladatele, přičemž finanční břemeno vydání může být rozděleno v nejrůznějších dílech. Dubnova kniha vychází v nakladatelství Universum Press Co., které tím přidává další úspěch své plodné činnosti, která je vyznačena již pozoruhodným číslem vydaných knih. Všechny tyto knihy vyšly ve vzorném provedení a úhledné úpravě. Totéž platí i o Dubnově knize, která je vzorně vytištěna, citáty jsou vytištěny odlišným písmem, kniha je šitá a nikoliv jen klížená, a cena je rozhodně nižší, než cena mnohých podobných knih (paperback edice), vydávaných na běžném knižním trhu v Americe či jinde. Autor a nakladatel tu jsou příkladem obětavosti a je třeba doufat, že exilová kulturní obec projeví své uznání koupením a rozšiřováním této jakož i ostatních knih. O kultuře nelze jen mluvit, kulturní činnost je též nutno podporovat finančně. Přiměřené rozšiřování exilových publikací pak povzbudí k práci další autory, budou-li vidět, že vydání jejich práce je dosažitelné a proveditelné. Necht' tedy každý přispěje svým dílem ke zvýšení publikační činnosti exilu.

ČESTMÍR JEŠINA

NEZAPOMEŇTE NA TISKOVÝ

FOND "PERSPEKTIV"

SABUROVÁ LEGENDA O RIEPKINOVÍ

(Denis Davidov — Universum Press Co., New York 1964. Vlastním nákladem autora. Library of Congress catalog No. 64-25352).

Hrdina SSSR a generál NKVD vojsk, Alexander Nikolájevič Saburov, bývalý velitel' partizánských oddielov na Bielorusku a Ukrajině, uverejnil v poprednom sovietskom časopise Ogoňoku knižočku "Tajomný listok", ktorá v slovenskom preklade vychádzala na pokračovanie v bratislavskej Pravde v čase od 7. októbra do 24. decembra 1961. Saburov v tejto knižočke sa nepekne vyjadril o slovenských vojakoch, ktorí na Bielorusku a Ukrajine boli po boku Nemcov nasadení proti partizánom, ktorí však pri tom spolupracovali s partizánmi proti hitlerovcom.

Denis Davidov (pseudonym, pravdepodobne vypožičaný z Tolstojovej "Vojny a mier", pozn. red.), vo svojej knižočke ukazuje, ako Saburov vedome poprekrúcal udalosti a to len preto, aby sa mohol vyporiadať s niektorými ľudmi, ktorí nezostali spolupracovať s terajším režimom. Davidová knižočka snaží s do správneho svetla a prav p. Saburovi aj náležitú odpoveď. P. Saburov ku pr. tvrdil, že všetci slovenskí dôstojníci boli agentami anglickej spravodajskej služby. Davidov odpovedá: "Hoci by to nebolo pre Slovákov to najhoršie vysvedčenie, pred-

sa len s týmto Saburovým tvrdením nemožno súhlasiť. Čo mal spoločného s anglickou službou kpt. Jozef Mičudík? A predsa ušiel! Čo št. kpt. Sečanský, veliteľ partizánskej skupiny na Kováčovej pri Zvolene? Čo železný kapitán Stanek? Čo mjr. Trojan? Mjr. Žingor? Kpt. Bielik? Atd'., atd'..! Takmer všetci velitelia slovenských paradesantných brigád! — Nie je čudné, že všetci títo hrdinovia čo bojovali proti Nemcom pod znamením "Červenej hviezdy", že všetci museli ujsť zo svojej "oslobodenej" vlasti? Myslím, že tu netreba nikoho presviedčať o tom, že tu bolo niečo nie v poriadku. Pravdaže, to je záležitosť režimu, ktorý v tej či onej krajine vládne! Dnes, keď sa aj na východnej strane Železnej opony vál'a kult osobnosti, máme situáciu ľahčiu, že nemusíme sami poukazovať na to, čo tam bolo zlého, a čo sa tam robilo zlého, keďže komunistické režimy samy odhaľujú popáchané zlá, prepúšťajú nevinne väznených a prijímajú do partaje mŕtvých, ktorých predtým nevinne postrieliť alebo повеšali na šibeniciach!" . . .

Keď hovoríme o Saburovom "Tajomnom listku", nemáme možnosť zistiť či a čo Saburovi nadiktovali. Isté je, že pánu Saburovi jeho predstavení nedali rozkaz, aby špinil svojich kamarátov, ktorí s ním bojovali a nasadzovali životy proti spoločnému nepriateľovi, kamarátov, ktorí mu naisto zachránili život, keď ho vypustili z pevného bojového obkolesenia nepria-

teľa, kamarátov, i keď jednoduchých vojakov "slovenské rybjata", ktorým vlastný režim prikázal tvrdo a "pánsky" vystupovať proti civilnému obyvateľstvu na Rusi a ktorí proti vôli režimu našli si k okupovanému obyvateľstvu pomer priateľský a ľudský. Pre týchto všetkých, Saburov nielenže nenašiel ani slovka vďaky, ale naopak, znížil na cti živých takisto — ako mŕtvých . . . !

Je správne, že sa nájdu ľudia, ktorí si všimajú i toho, ako naši bývali spojenci a potom "osloboditelia" falšujú dejiny a hanobia i tých, ktorí bojovali pod ich zástavami! J. V.

CHALLENGE OF THE STEPPES — (*Roots of the cold war.*)

(Joseph F. Rudinsky, D. D., LL.D. — Robert Speller and Sons, Publishers, New York 1963, stran 342, cena \$6.00 Library of Congress catalog card No. 62-21986).

Rev. Dr. Joseph Rudinsky, ktorý je dobre známou postavou zo staršieho politického života Slovenska i známy, ako politický publicista, vydal obsiahlu štúdiu, ktorá v podtitule stručne vyjadruje jej obsah: korene studenej vojny. Kniha je bohatým skladišťom myšlienok i materiálu. A autor mal dosť príležitostí tento materiál študovať pozbierať ba hodne i prežiť. Už ako mladý kňaz dostal sa do sprievodu

Andreja Hlinku na jeho ilegálnej ceste na mierovú konferenciu do Paríža. No, neskôrša sa stáva úzkym spolupracovníkom ministerského predsedu Dr. Milana Hodžu. Prežil dva exile. Nakoniec sa vrátil do duchovnej služby a pôsobí v Clevelandskej r. kat. diecézy v USA.

Jeho pestrá životná dráha, odráža sa nám i v celkovej skladbe jeho diela. Autor sa nám snaží podať čo najviac materiálu. V snahe vstrebať čo najviac postrehov či poznatkov, autor často odbočuje od hlavnej myšlienky. Tento spôsob podania zapríčinil, že kniha je pre priemerne vzdelaného čitateľa až prit'ažkou. Autor nás často vedie cez viacere d'aleko od seba vzdialené časové úseky histórie a čitateľa, ktorí európsku a svetovú históriu neovláda, nestačí potom autora sledovať. Kniha sa ponajviac dotýka Československa. Je to dobrý príspevok k poznaniu seba samých. Bolo by dobré vydať knihu i v slovenčine. J. P

O SMYSL ČESKÝCH DĚJIN

(Dr. Richard Svátek — vlastním nákladem autora vytiskl Universum Press Co., New York, 1963, 228 stran cena \$ 3.50)

Svátkova kniha je zajímavým pokusem, umožňujícím pohled na naše dějiny také z jiné — trochu nezvyklé perspektivy. Přirozeně, Svátkova kniha, protože se zásadně rozchází s tím, co je vedoucí filosofií dnešního exilu,

vzbudila veliký rozruch. Bylo hodně hlasů proti. Dr. Richard Svátek však nečekaně zemřel. Redakce ve snaze zachovat jeho světlou památku, odkládá posouzení jeho díla na dobu pozdější.

Z VLÁDY DOMA — DO VLÁDY V EXILU . . .

(Dr. Ladislav K. Feierabend — Universum Press Co., New York, 1964, 168 stran cena \$ 2.50).

Vzhledem k tomu, že redakci *Perspektiv* došlo více kritik, které musí býti redakčně seřazeny — budeme se zabývat knihou v příštím čísle. Došlé kritiky vesměs kvitují s povděkem vydání knihy a zmiňují se pochvalně jak o obsahu, tak i o vkusné její úpravě.

Upozorňujeme naše přispívatele, aby zaslali redakci své příspěvky co nejdříve vzhledem k tomu, že osmé číslo *PERSPEKTIV* vyjde v době co nejkratší.